

OSVRT NA POSTANAK I RAZVITAK
FRANJEVAČKE GIMNAZIJE
NA ŠIROKOM BRIEGU

PRIGODOM 100-GODIŠNICE 1844-1944. GOD.

Franjevci kao crkvena lica pozvani su u prvom redu, da djeluju kao takvi na području vjerskog i crkvenog rada. Bosansko-hercegovački franjevci, prisiljeni kroz više stoljeća što državno-političkim prilikama što potrebama svoga Reda, posvetiše se i školstvu. Vrlo loše i nikakve prosvjetne prilike u velikom i mučnom razdoblju potlačenosti i obezpravljenosti našega naroda za vrieme upravljanja turske vlasti nijesu dale franjevcima u Bosni i Hercegovini kao domaćim sinovima, da ravnodušno gledaju tipičnu prosvjetnu zaostalost i primativnost u svakom pogledu narodnog života. Stojeci u svagdanjem dodiru sa svojim narodom i dieleći s njim njegovu nesnošljivu državnu i političku, društvenu i gospodarsku sudbinu nastojali su i poduzimali, da mu, koliko su prilike dopuštale, otvore oči barem putem najjednostavnije pučke prosvjete.

Dok je to s jedne strane imalo obće kulturno-prosvjetno značenje, s druge strane tražio je to probitak vjersko-crkvenog rada: vjersko obrazovanje i éudoredno odgajanje naroda. Pravilno se naime računalo, da će knjiga u rukama naroda olakšati, pospješiti i unaprediti vjersko-duhovni rad tadašnjeg malobrojnog franjevačkog svećenstva u Bosni i Hercegovini. I bliži interesi Franjevačkog reda ovih naših pokrajina tražili su, da se franjevci, kad se već nijesu mogli osloniti na državnu vlast, bave i sami školstvom. Vlastiti podmladak za potrebe vjersko-crkvenog rada rekrutiran iz naroda trebalo je odgajati i obrazovati. U tome su vođeni netom spomenutim razlozima, zaista pravim putem pošli: osnivali su pučke škole i vodili pučko školstvo, kako su to sami znali i prema prilikama vremena mogli. Čim se hercegovački franjevci odcjeipiše od Franjevačke provincije Bosne Šrebrne 16. svibnja 1844. godine, osnovaše iste godine također prvi zavod za svoj svećenički podmladak na Čerigaju nedaleko od Širokog Brieга. Godine 1848. taj zavod bi prenesen na Široki Brieg, jer

je tu bio sagraden novi franjevački samostan. Upravo u ovome podhvatu može se vidno nazrieti postanak današnje Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Briegu, koja i danas služi u prvom redu srednjoškolskom obrazovanju pripravnika Franjevačkog reda u Hercegovini.

Kako je učilište na Širokom Briegu bilo namjenjeno samo za svećeničke pripravnike, razumljivo je, da je ono bilo uredeno po uzoru samostanskih zavoda onoga vremena u zapadnoj Europi, naročito u Italiji kao najbližoj kulturnoj katoličkoj zemlji. Nije se čuditi, da je tadašnje školstvo bilo školstvo svoga oblika i svoje vrste. Ako je zadaća školstva jednoga vremenskog razdoblja, da rieši jedan problem svoga vremena, onda je program i nastavni plan škole osnovane u Širokom Briegu odgovarao svojemu vremenu. Smatralo se naime, da je škola riešila svoju suvremenu najpotrebniju zadaću s nastavnim predmetima: vjeronauk, materinski jezik, latinski jezik, talijanski jezik, račun i pjevanje. Poznavanje prirode nije se osjećalo kao prieka potreba školskog obrazovanja, a poznavanju zemalja, država i dogadaja u životu naroda pripisivala se neka manja važnost. Savezno s tim razumljivo je dakle, da ovaj prvi zavod na Širokom Briegu među svojim nastavnim predmetima nije imao obuke iz prirodopisa i fizike, a iz zemljopisa i poviesti zadovoljio se s najnužnijim znanjem. Koliko nam se god danas to činilo kao velik manjak, ipak ondašnji odviše naglašeni humanistički oblik obrazovanja to donekle i opravdava. Trebalо je, naime da svećenički pripravnik završi svoje školovanje s teoretskom filozofijom i teologijom. Te su pak naučne discipline i predavane i pisane latinskim jezikom, a pripravnici su ih pohadali u Italiji, a u manjem broju i u Austriji. Trebalо je dakle što prije i što bolje svladati latinski jezik. Kolika se važnost pridavala latinskom jeziku, vidi se iz toga, što su nastavnici s učenicima i učenici među sobom morali pod kaznu razgovarati samo latinski. (»Do tibi ferulam«.)

Naučni zavod za franjevačke svećeničke pripravnike nije ostao neprekidno na Širokom Briegu. Nastale su veće školske potrebe i ekonomski potežkoće, koje su silile, da se ova škola prenese na Humac kod Ljubuškoga, gdje je franjevačka nova sagrada kuća bila prostranija i podesnija, a gospodarsko-ekonomski prilike mnogo povoljnije nego na Širokom Briegu. Stoga bi franjevački odgojni zavod prenesen sa Širokog Briega na Humac godine 1870. S prienosom ovoga zavoda na Humac nastupile su neke promjene naročito u tome, da naukovanje u ovome zavodu ima trajati 8 godina, a onda tek nastupiti studiranje bogoslovije. U I-VI. razredu bila je u

naučnoj osnovi »Schola grammaticalium«, u VII. razredu »Schola retoricae«, a u VIII. razredu »Cursus philosophicus«. U oba zadnja razreda predavani su i neki gimnazijski predmeti onoga vremena.

Zaposledanje Bošne i Hercegovine sa strane Austro-Ugarske godine 1878. značilo je preokret od velike i značajne poviestne vrednosti ovih dviju zemalja u vjerskom i kulturnom, državnom i političkom, prosvjetnom i družbenom pogledu. Taj veliki događaj nije mogao ostati bez vidna i jaka utjecaja na upravu i vodstvo franjevačkog zavoda na Humcu. Prvi korak bio je u tome, da je osmogodišnje školovanje rastavljeno u niže školovanje (I-IV. razred) na Širokom Briegu i u više školovanje (V-VIII. razred) na Humcu. I nastavni je plan proširivan uvađanjem novih predmeta: zemljopisa i krasnopisa. Uza sve te promjene javljale su se opravdane težnje kod tadašnjeg vodstva i nastavnika franjevačkog školstva u Hercegovini, da se njihovo školstvo uskladi s ondašnjim državnim školstvom. Tadašnjoj Franjevačkoj provinciji u Hercegovini manjkalo je mnogo i u mnogom pogledu, da se posvema ostvari zamisljano izjednačenje njihovih škola s državnim školama ove vrste. Tu je bio osjetljiv manjak: školskih prostorija, potrebnih nastavničkih sila, stručnih pomagala, a nuda sve slabe novčano-ekonomski prilike kočile su i priečile svaku jaču promjenu i unaprijeđenje u školstvu.

S vremenom su i te potežkoće popuštale. Trajna misao i briga vodstva odgojnih franjevačkih zavoda svladavala ih je malo pomalo. Već godine 1883. na priedlog starještine hercegovačkih franjevaca Begića fra Luke obrazuje se jedan odbor između nastavnika franjevačkih škola, koji je imao zadataću da izradi nastavnu osnovu za novo reformirano školstvo. I ovaj podhvat nije donio željenu reformu, ali je među nastavnicima franjevačkog školstva na Humcu u tim prilikama nikla jedna nova misao, a ta je: da se u odgojnim franjevacim zavodima podpuno uvede nastavna osnova zagrebačkih državnih gimnazija, i to niža gimnazija na Širokom Briegu a viša na Humcu. Ta je zamisao bila djelimice i ostvarena škol. godine 1887.-88. Ovaj put bila je važna ta promjena, da su se u nižoj gimnaziji na Širokom Briegu uveli naučni predmeti: njemački i prirodopis, a radilo se je još većim dijelom po staroj naučnoj osnovi.

Škol. godine 1889-90. konačno je riešeno pitanje saobrazavanja franjevačkog školstva u Hercegovini s onim državnog tipa u novim zaposlednutim pokrajinama Bosni i Hercegovini. U prvi razred franjevačke škole na Širokom Briegu

bi škol. godine 1889-90. podpuno uvedena naučna osnova državnih srednjih škola u Bosni i Hercegovini, a slijedećih godina postupno i u ostale razrede niže gimnazije.

S nižom gimnazijom na Širokom Briegu nijesu bile izcrpljene sve želje franjevačke zajednice u Hercegovini. Njezino usklađenje s državnim gimnazijama značilo je doista važan i značajan korak za daljnje razvijanje ove škole. Podpuno i suvremeno srednjoškolsko obrazovanje franjevačkih svećeničkih pripravnika lebdjelo je franjevačkom vodstvu gimnazije neprekidno pred očima kao konačni cilj. Škol. godine 1902-03. proširuje se niža gimnazija na pet razreda, 1907-08. na šest, 1916-17. za vrieme prvog svjetskog rata uz mnogo brojne i neobično velike potežkoće na sedam, aiza tog 1917-18. postaje nekadašnja niža gimnazija osmorazrednom gimnazijom s naučnom osnovom srednjih državnih škola u Bosni i Hercegovini. Dok se niža gimnazija na Širokom Briegu tako postupno razvijala prema tipu državnih srednjih škola, viša gimnazija na Humcu pretvara se već škol. godine 1889-90. u dvogodišnji studij teoretske filozofije, uz koju su učenici učili još samo hrvatski jezik s hrvatskom književnošću, latinski jezik i poviest. Postupnim proširivanjem gimnazije na Širokom Briegu i osnutkom bogoslovnog učilišta u Mostaru godine 1896. prestaje učilište na Humcu godine 1904., jer njezovu ulogu preuzimaju ona dva zavoda.

Kako je već spomenuto, škol. godine 1917-18. bila je gimnazija na Širokom Briegu već podpuna i osmorazredna, ali još bez prava javnosti. I tu zadnju potežkoću trebalo je ukloniti i ona je s djelimičnim uspjehom još već iste godine uklonjena. Starještvo Franjevačke provincije obratilo se na Zemaljsku vladu u Sarajevu s molbom, da se Franjevačkoj osmorazrednoj gimnaziji prizna pravo javnosti i valjanost svjedodžbi izjednači s valjanoušću svjedodžbi izdanih u državnim gimnazijama. Molba se uzme u ozbiljan postupak s tim, da Zemaljska vlast u Sarajevu pošalje svoga povjerenika D. Kudlicha, srednjoškolskog nadzornika u Bosni i Hercegovini, da pregleda franjevački srednjoškolski zavod na Širokom Briegu i dade izvještaj o njemu. Budući da je nadzorni povjerenik D. Kudlich dao povoljan izvještaj, donese odluku Zajedničko ministarstvo financija u Beču pod Br. 10. 599 (B. H. od 28. lipnja 1918., a Zemaljska vlast za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu pod Br. 151. 423-18, V—3. od 19 srpnja 1918., da se dade pravo javnosti Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Briegu uz neka ograničenja, koja je s vremenom trebalo opet riešiti u korist podpunog prava javnosti. Ograničenja i uvjeti bili su, da svršeni osmoškolci: 1) pred izpitnim povjerenstvom, koje sačinjavaju a) državni nadzorni povjerenik

kao predsjednik i b) nastavnici gimnazije na Širokom Briegu kao izpitivači, polože s uspjehom izpit iz svih predmeta, koji se ne polazu na izpit zrelosti i 2) pred izključivo državnim izpitnim povjerenstvom polože izpit iz predmeta, koji se polazu na izpit zrelosti. Uz ovakav način polaganja održan je prvi izpit zrelosti u rujnu 1918.

Nije težko uvidjeti, da su ovakva ograničenja bila i nezgodna i neugodna. Na molbu upraviteljstva gimnazije donese Ministarstvo prosvjete, Odjeljenje za srednju nastavu, u Beogradu rješenje Br. 13.632-II. od 19. svibnja 1926., kojim se Franjevačka gimnazija na Širokom Briegu podpuno izjednačava s državnim gimnazijama i daje joj se pravo, da se pred njezinim stručno sposobljenim nastavnicima polazu izpiti zrelosti. Stupanjem na snagu Zakona o srednjim školama od 31. kolovoza 1929. gimnazija se je morala saobraziti u svemu s državnim gimnazijama. (§ 127 Zak. o sred. škol.) U tu svrhu izaslalo je Ministarstvo prosvjete u Beogradu svoga nadzornog povjerenika Lazara Kondića, upravitelja Drž. real. gimnazije u Mostaru, da provede izvid i ustavovi, da li gimnazija izpunjava sve uvjete za srednju školu po novom zakonu o srednjim školama. Poslije svršenog nadzornog rada 21. svibnja 1930. godine i povoljnog izvještaja donieslo je spomenuto Ministarstvo prosvjete odluku S. n. br. 32.963 od 18. rujna 1931., da i dalje zadrži pravo javnosti Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Briegu. Tim je bilo konačno posvema riješeno pitanje prava javnosti.

U godinama iza prvog svjetskog rata (1914—1918.) gimnazija je dobivala sve više i više obilježje jednoga na suvremenoj visini stojećeg zavoda u pogledu nastavničkog osoblja, broja učenika, zgrada, naučnih pomagala i t. d. U razdoblju 1920.—1930. godine posvetilo je vodstvo Franjevačke provincije u Hercegovini neobično mnogo brige i novčanih sredstava izobrazbi nastavničkog osoblja i podizanju potrebnih zgrada. Posljedica je toga bila, da su samo franjevcii bili nastavničko osoblje zavoda i da su ti nastavnici franjevcii izpunjali sve uvjete, koje je država postavila i tražila za srednjoškolske nastavnike prije imenovanja i namještenja na kojoj gimnaziji. Uzporedno s izobrazbom nastavničkog osoblja išlo je i podizanje zgrada. Zajedničkim žrtvama i naporima Franjevačke zajednice u Hercegovini i uz pomoć državne vlasti omogućeno je godine 1924—1928. zidanje prostrane gimnazijiske zgrade, koja odgovara svim potrebnim zahtjevima jedne današnje srednje škole.

Iz odgojnih i naučnih razloga kao i stoga, što se gimnazija nalazi u malom mjestanju Široki Brieg, podignuta je uz staru zgradu i nova zgrada pitomišta 1929. godine, gdje je

velik broj učenika primljen na stan i hranu i u odgojnem pogledu povjeren brizi i vodstvu franjevaca. Podizanjem pitomišta stvorena je mogućnost, da s radom u školi bude koordiniran i rad izvan same škole. Tim da se velik broj učenika smješta u pitomište, stvoren je i jedan odlučan preduvjet za napredovanje u vladanju i nauci, jer su učenici uklonjeni štetnim utjecajima okoline i privezani za svoj posao. Podizanje nove zgrade pitomišta omogućilo je također, da se u ovu gimnaziju upisiva i veći broj učenika iz svih dijelova tadašnje države. Broj učenika gimnazije na Širokom Briegu bio je u početku vrlo malen, jer je gimnazija služila samo franjevačkim svećeničkim pripravnicima u Hercegovini. Od škol. godine 1903-04., kad je počinjanje gimnazije dopušteno i učenicima, koji nijesu svećenički pripravnici, broj učenika je rastao. U škol. godini 1939-40. bilo je upisano 404 učenika, u 1940-41. 425 učenika, u 1941-42. 374 učenika, u 1942-43. 324 učenika, u 1943-44. 313 učenika. Razumljivo je, da su rane neprilike zadnjih godina znatno umanjivale broj učenika.

Značajno je, što treba napokon i pripomenuti, da su učenici, koji su počinjali i koji još i danas počinju gimnaziju na Širokom Briegu, u ogromnoj većini sinovi našega siromašnog i prenapučenog sela. Velikom pregaranju Franjevačke zajednice u Hercegovini ima da zahvali mnogi siromašni učenik svoje školovanje i svoj sadašnji položaj. Kad bi se bacio jedan izcrpiv brojitični pogled na đaštvo, koje je prošlo kroz Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokom Briegu, nedvojbeno bi se vidjelo i ustanovilo, da ova ustanova od svojega početka pa do danas častno izpunja svoju zadaću u vjerskom i narodnom, državnom, kulturnom i družtvenom pogledu.

Dr. R. Vukšić

ŠKOLSKA GODINA 1940-41.

FRANJEVAČKA KLASIČNA GIMNAZIJA
S PRAVOM JAVNOSTI
U ŠIROKOM BRIEGU

GODIŠNJA IZVJEŠĆA

ZA ŠKOLSKE GODINE

1940/41., 1941/42., 1942/43. i 1943/44.

MOSTAR
HRVATSKA TISKARA F. P., 1944.